

Pelastakaa Lapset
HUIPPULA

Verkossa varttumassa

– Suomalaisen viidesluokkalaisten
digiosaaminen, -turvallisuus ja -hyvinvointi
Huippula-kyselyn valossa

Sisällys

Tiivistelmä.....	3
Mediakasvatus lapsen digioikeuksien toteutumisen tukena.....	4
Huippula-kysely: uniikkia dataa viidesluokkalaisten tiedoista ja taidoista.....	5
Opettavaisen Huippula-kyselyn sisältö.....	6
<i>Kappale 1: Tasapainoinen digiarki</i>	<i>6</i>
<i>Kappale 2: Osallisuus ja vuorovaikutus</i>	<i>7</i>
<i>Kappale 3: Turvallisuus ja turvataidot</i>	<i>7</i>
<i>Kappale 4: Kriittinen medialukutaito.....</i>	<i>8</i>
Yleiskointi analyysiperiodilta.....	10
Huippula-kyselyn tulokset.....	12
<i>Huippula-kyselyn tulokset osa-alueittain</i>	<i>12</i>
<i>Osa-alueet ja kysymykset, joissa oppilaat menestyivät parhaiten</i>	<i>13</i>
<i>Osa-alueet ja kysymykset, joissa oppilaat menestyivät heikoimmin</i>	<i>13</i>
Taustamuuttujien vaikutus pisteisiin.....	14
<i>Sukupuolten väliset erot.....</i>	<i>14</i>
<i>Suomen- ja ruotsinkielisten oppilaiden erot.....</i>	<i>14</i>
<i>Yksinäisyyden kokemus taustamuuttujana</i>	<i>15</i>
<i>Omien tietojen jakaminen sosiaalisessa mediassa taustamuuttujana</i>	<i>15</i>
Pohdinta ja suositukset	16
Taustatekijöiden vaikutus tuloksiin.....	17
Suosituksien opetuksen parissa toimiville	20
Lähteet	23
LIITE 1: Huippula-kyselyn kysymykset	24

Tiivistelmä

Selvityksessä esitellään viidesluokkalaisten oppilaiden osaamista valtakunnallisesti digitaalisen hyvinvoinnin ja turvallisuuden teemoista Huippula-kyselyn tulosten perusteella. Selvityksessä tarkastellaan myös eri taustatekijöiden mahdollisia vaikutuksia oppilaiden digitaaliseen osaamiseen. Pelastakaa Lapset ry:n Huippula-kyselyyn vastasi 10 312 viidesluokkalaista ajanjaksolla 17.1.2023–31.10.2024. Kyselyn yhteydessä oppilailta tiedusteltiin taustoittavia tietoja, kuten sukupuolta, yksinäisyyden kokemusta ja tietojen jakamista sosiaalisessa mediassa.

Selvityksen tulokset tarjoavat arvokasta tietoa viidesluokkalaisten digiosaamisen vahvuuksista ja kehittämiskohteista sekä siitä, miten eri taustatekijät heijastuvat oppilaiden digitaaliseen hyvinvointiin. Selvitys tukee opetuksen ja tukitoimien kehittämistä niin, että jokaisella lapsella on mahdollisuus rakentaa turvallinen, osallistava ja hyvinvointia edistävä suhde digitaaliseen ympäristöön.

Tulosten perusteella oppilaiden digiosaaminen oli vahvinta tasapainoista digiarkea sekä osallisuutta ja vuorovaikutusta käsittelevissä kysymyksissä. Sen sijaan osaaminen oli heikompaa kysymyksissä, jotka kartoittivat oppilaiden toimintaa sosiaalisessa mediassa tai digipelien parissa sekä heidän kykyään hallita keskittymistä ja digihäiriöitä koulutehtävien aikana.

Taustatekijöillä oli vaikutusta oppilaiden digiosaamiseen. Erot digiosaamisessa sukupuolten välillä olivat pääosin melko pieniä, mutta huomionarvoista on, että vertailussa tytöt saivat johdonmukaisesti parhaat pisteet ja ei-binääriset suoriutuivat heikoimmin kyselyssä. Ruotsinkielisten oppilaiden digiosaaminen oli keskimäärin heikompaa kuin suomenkielisten, erityisesti kriittisessä medialukutaidossa.

Myös vastaajien kokemus yksinäisyys näytti vaikuttavan heidän suoriutumiseensa digihyvinvointia käsittelevissä tehtävissä. Kyselyn tulokset viittaavat siihen, että paljon yksinäisyyttä kokevat oppilaat kokevat enemmän emotionaalista kuormitusta ja haasteita tasapainoisen digiarjen luomisessa kuin oppilaat, jotka kokevat yksinäisyyttä harvoin tai eivät lainkaan.

Itsestään tietoa sosiaalisessa mediassa jakavat oppilaat olivat vahvempia osallisuudessa, vuorovaikutuksessa ja kriittisessä medialukutaidossa, mutta heillä oli enemmän haasteita tasapainon säilyttämisessä digiarkeen liittyen. Sosiaalista mediaa käyttämättömät oppilaat taas menestyivät parhaiten digiarkeen liittyvissä kysymyksissä, mutta heikommin muilla osa-alueilla.

Koulujen tulee edistää digiturvallisuutta ja medialukutaitoa sekä puuttua kiusaamiseen toimivilla ja yhtenäisillä malleilla. Lisäksi koulujen on aktiivisesti kehitettävä ja otettava käyttöön osallisuutta vahvistavia yhteisöllisiä toimintamalleja, jotka ehkäisevät yksinäisyyttä ja tukevat jokaisen oppilaan hyvinvointia. Kuntien vastuulla on varmistaa riittävä koulutus henkilöstölle, turvallisten aikuisten läsnäolo kouluissa sekä ajantasaiset tunne- ja turvataitomateriaalit.

Lisäksi kuntien tulee tukea sukupuolisensitiivistä opetusta ja huomioida erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien lasten, kuten LGBTQIA+-lasten, osallisuus ja digihyvinvointi. Kaikki toimenpiteet edellyttävät riittäviä resursseja, jotta jokainen lapsi saa tarvitsemansa tuen.

Pelastakaa Lasten Huippula-palvelu tarjoaa varhaiskasvatuksen ja alakoulujen opettajille helpokäyttöisiä ja laadukkaita materiaaleja mediakasvatuksen tueksi. Palvelun käyttö ja kaikki opimateriaalit ovat ilmaisia ja koulujen käytössä valtakunnallisesti suomeksi ja ruotsiksi.

Mediakasvatus lapsen digioikeuksien toteutumisen tukena

Digitaalinen maailma avaa lapsille lukemattomia mahdollisuuksia oppia, kommunikoida ja kehittyä, mutta tuo mukanaan myös haasteita, jotka voivat uhata lasten digitaalisia oikeuksia ja hyvinvointia. Vuonna 2020 julkaistun EU Kids Online -tutkimuksen mukaan 97 prosentilla suomalaisista 9–16-vuotiaista lapsista oli pääsy älypuhelimeen, ja 85 prosenttia käytti nettiä päivittäin. Nämä luvut ovat varsin korkeita verrattuna muihin verrokkeihin.

Tutkimuksen mukaan vastaajat olivat kohdanneet ei-toivottua sisältöä, kuten negatiivisia kommentteja, kiusaamista tai sopimatonta materiaalia käyttämillään alustoilla tai viestintäsovelluksissa. Tutkimus osoitti, että noin 40 prosenttia lapsista oli hiljattain nähnyt kiusaamista tai vihapuhetta verkossa, ja hieman yli 10 prosenttia oli kokenut verkkokiusaamista itse. (EU Kids Online 2020). Tällaiset ilmiöt voivat vaarantaa lasten turvallisuutta sekä heikentää heidän turvallisuuden tunnettaan digitaalisessa ympäristössä.

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentin nro 25 (2021) mukaan sopimusvaltioiden tulee suojella lapsia digitaalisen ympäristön riskeiltä, kuten väkivaltaiselta ja seksuaaliselta sisällöltä, vihapuheelta, ahdistelulta, uhkapelaamiselta, hyväksikäytöltä sekä itsemurhaan tai hengenvaarallisiin tekoihin yllyttämiseltä.

Vaikka digitaalisia ympäristöjä ei alun perin ole suunniteltu lapsia varten, sillä on nykyään keskeinen rooli lasten elämässä. Lasten oikeudet, kuten oikeus etsiä ja jakaa tietoa sekä oikeus tulla kuulluksi, ulottuvat myös verkkoon, ja digitaalinen teknologia tarjoaa välineitä lasten osallisuuden toteuttamiseen. (CRC/C/GC/25)

Pelastakaa Lapset ry tukee lapsia ja nuoria verkossa sekä tarjoaa tietoa ja välineitä vanhemmille ja ammattilaisille, jotta lapsen oikeudet, hyvinvointi ja turvallisuus toteutuvat myös digitaalisessa maailmassa. Tammikuussa 2023 lanseerattu Huippula-palvelu on suunniteltu tukemaan tätä tavoitetta. Huippula-palvelu tarjoaa varhaiskasvatuksen ja alakoulujen opettajille sekä vanhemmille helppokäyttöisiä ja laadukkaita materiaaleja sekä työkaluja mediakasvatuksen tueksi. Palvelun käyttö ja kaikki oppimateriaalit ovat ilmaisia ja koulujen käytössä valtakunnallisesti suomeksi ja ruotsiksi.

Huippula-kysely: uniikkia dataa viidesluokkalaisten tiedoista ja taidoista

Huippula-kysely auttaa oppilaita tunnistamaan ja toimimaan turvallisesti digilaitteilla ja sosiaalisessa mediassa koetuissa vaaratilanteissa. Se myös auttaa oppilaita reflektoimaan omia digilaitteisiin liittyviä käyttötottumuksia. Huippula-kyselyyn vastasi yli 10 300 viidesluokkalaista oppilasta 158 kunnasta ympäri Suomen ajanjaksolla 17.1.2023–31.10.2024.

10 312
viidesluokkalaista

158
kuntaa

17.1.2023–
31.10.2024

Selvityksen tulokset tarjoavat arvokasta tietoa viidesluokkalaisten digiosaamisen vahvuuksista ja kehittämiskohteista sekä siitä, miten eri taustatekijät heijastuvat oppilaiden digitaaliseen hyvinvointiin. Selvitys tukee opetuksen ja tukitoimien kehittämistä niin, että jokaisella lapsella on mahdollisuus rakentaa turvallinen, osallistava ja hyvinvointia edistävä suhde digitaaliseen ympäristöön.

Opettajien ja oppilaiden toiveiden ja ehdotusten pohjalta rakennettu kysely tarjoaa opettajille tärkeää tietoa oppilaiden digiosaamisesta. Tämä tieto auttaa tukemaan lapsia heidän kasvussaan vastuullisiksi ja tietoisiksi digimaailman käyttäjiksi. Kysely tarjoaa myös opettajille keinoja opetussuunnitelman laaja-alaisen tavoitteiden, kuten monilukutaidon sekä tieto- ja viestintäteknologisen osaamisen opettamiseen. Huippula on toteutettu yhteistyössä seuraavien tahojen kanssa: Opetushallitus, Mannerheimin lastensuojeluliitto, Mediakasvatusseura, Edita, Brita Maria Renlundin muistosäätiö, Google-säätiö, Päivikki ja Sakari Sohlbergin säätiö, Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA), Accenture, Microsoft, Gigantti ja Telia.

Huippula-kysely on työkalu, joka auttaa oppilaita oppimaan ja ymmärtämään digitaalisuuden vaikutuksia heidän hyvinvointiinsa ja turvallisuuteensa. Toisin kuin monet materiaalit, jotka keskittyvät vanhempien lasten ja nuorten digikäyttäytymiseen, palvelu korostaa ennaltaehkäisyä ja on suunnattu erityisesti nuoremmille oppilaille. Varhainen painopiste auttaa antamaan lapsille vahvan pohjan turvalliselle ja vastuulliselle digilaitteiden ja sosiaalisen median käytölle. Jo ennen haastavampien tilanteiden kohtaamista oppilaat saavat tärkeitä valmiuksia, jotka edistävät heidän hyvinvointiaan digitaalisessa ympäristössä.

Huippula-kyselyssä kaksi eläinhahmoa, Vili ja Timma, seikkailevat virtuaalisessa Huippula-maailmassa. Kaverukset kohtaavat samalla erilaisia digilaitteiden käyttöön liittyviä tilanteita. Oppilaat pääsevät pohtimaan Vilin ja Timman kanssa konkreettisia vastauksia näihin arjen tilanteisiin ja valitsemaan eri vaihtoehtoista, mikä olisi oikea tapa toimia. Oppilaat saavat omien vastaustensa pohjalta palautetta ja vinkkejä.

Opettaja puolestaan saa yleiskatsauksen koko luokkansa tuloksiin. Opettaja saa myös kyselyn tulosten pohjalta suosituksia valmiista oppituntimateriaaleista.

Opettavaisen Huippula-kyselyn sisältö

Huippula-kysely koostuu neljästä pääkappaleesta: Tasapainoinen digiarki, Osallisuus ja vuorovaikutus, Turvallisuus ja turvataidot sekä Kriittinen medialukutaito. Jokainen kappale on jaettu kahteen teemaan, joita on yhteensä kahdeksan: *Arjen peruspalikat*, *Emotionaalinen kuormitus*, *Osallisuus ja sosiaaliset suhteet*, *Vastuullinen vuorovaikutus*, *Tietoturva*, *Turvallisuutta vaarantavat tilanteet*, *Digitaalinen jalanjälki sekä Luotettava ja epäluotettava tieto*. Kysely sisältää yhteensä 21 monivalintakysymystä, jotka löytyvät tämän selvityksen liitteenä.

Kyselyn yhteydessä oppilailta kysyttiin taustoittavia tietoja, kuten sukupuolta, yksinäisyyden kokemusta ja tietojen jakamista sosiaalisessa mediassa. Vastaaminen oli mahdollista joko suomeksi tai ruotsiksi. Yksittäisiä oppilaita ei voi tunnistaa kyselyn perusteella.

KAPPALE 1: TASAPAINOINEN DIGIARKI

Teema	Kysymysten aiheet
Arjen peruspalikat	Laitteiden käytön säätely Laitteet ja uni Läksyihin keskittyminen ja puhelin
Emotionaalinen kuormitus	Sosiaalisessa mediassa kiertävät haasteet ja sosiaalinen paine Mitä tehdä, jos näkee netissä jotain ikävää

Tasapainoinen digiarki -kappaleessa oppilaat pohtivat digitaalisten laitteiden vaikutusta arkeen sekä digitaalisen maailman aiheuttamaa mahdollista emotionaalista kuormitusta. Kysymyksissä käsitellään laitteiden käytön säätelyä, laitteiden vaikutusta uneen ja läksyihin keskittymiseen, sosiaalisessa mediassa kiertäviä haasteita ja sosiaalisen median luomia paineita ja miten toimia, jos näkee jotain ikävää netissä.

KAPPALE 2: OSALLISUUS JA VUOROVAIKUTUS

Teema	Kysymysten aiheet
Osallisuus ja sosiaaliset suhteet	Kaverisuhteet netissä Digilaitteiden käytön monipuolisuus
Vastuullinen vuorovaikutus	Toisen yksityisyyden kunnioittaminen Ryhmäpaine sosiaalisen median ryhmissä Muiden mielipiteiden kunnioittaminen

Osallisuus ja vuorovaikutus -kappale käsittelee lasten osallisuutta, sosiaalisia suhteita sekä vastuullista vuorovaikutusta kuvitteellisten tilanteiden kautta. Kysymyksissä tarkastellaan kaverisuhteita netissä, digilaitteiden käytön monipuolisuutta, toisen yksityisyyden kunnioittamista, ryhmäpainetta sosiaalisen median ryhmissä sekä muiden mielipiteiden kunnioittamista.

KAPPALE 3: TURVALLISUUS JA TURVATAIDOT

Teema	Kysymysten aiheet
Tietoturva	Hyvä salasana Huijaukset
Turvallisuutta vaarantavat tilanteet	Ikärajat Grooming Yksityisten tietojen suojele

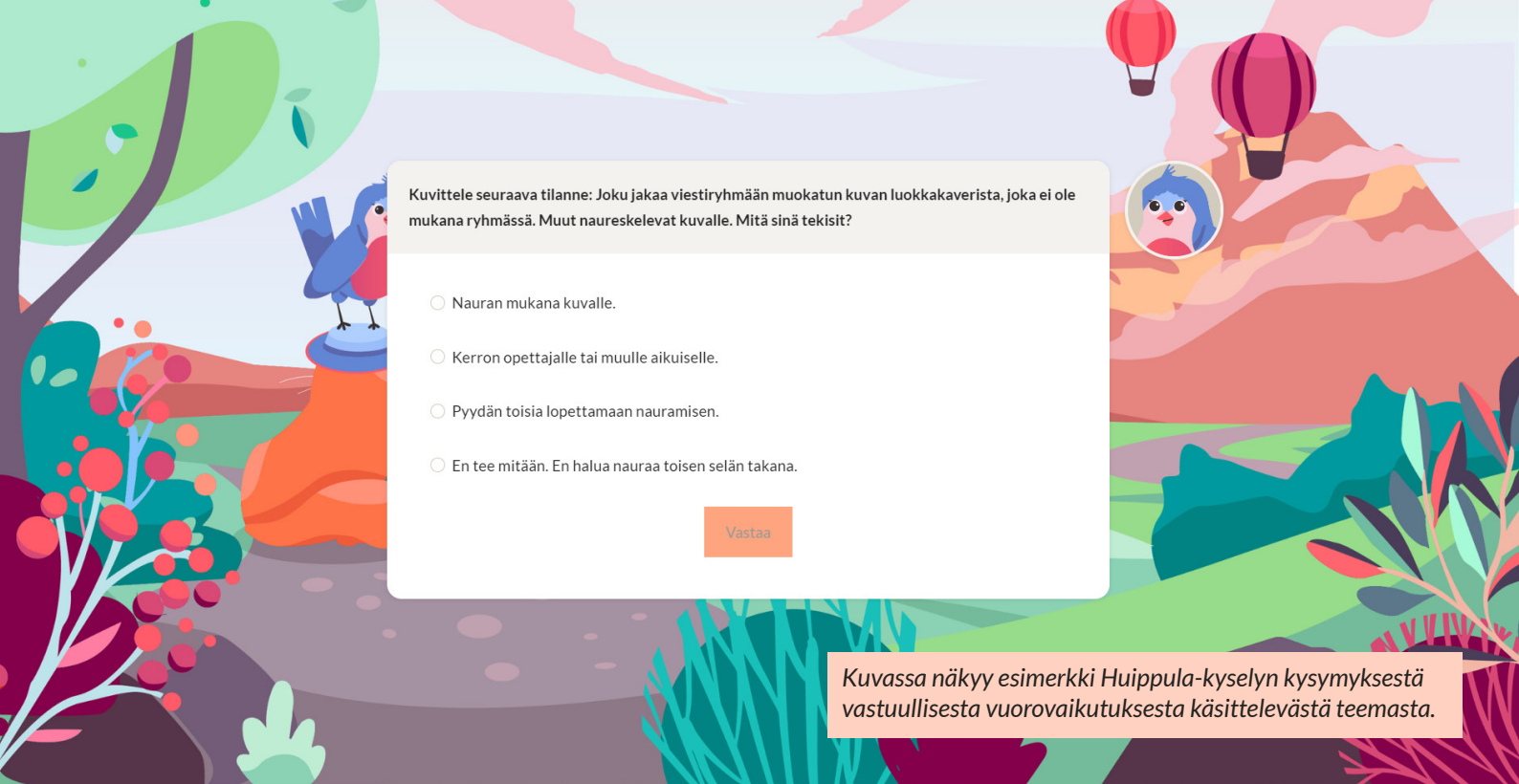
Turvallisuus ja turvataidot -kappaleessa oppilaat oppivat tietoturvasta ja turvallisuutta vaarantavista tilanteista. Kysymyksissä käsitellään salasanoja, huijausviestejä, ikärajoja, groomingia eli lapsen houkuttelua seksuaalisia tarkoituksia varten, sekä tietojen jakamista tuntemattomille ihmisille.

KAPPALE 4: KRIITTINEN MEDIALUKUTAITO

Teema	Kysymysten aiheet
Digitaalinen jalanjälki	Digialustojen keräämä tieto Yksityisyys-asetukset Tietojen leviäminen
Luotettava ja epäluotettava tieto	Medialuku-taito Lähteet

Kriittinen medialukutaito -kappaleessa oppilaat tarkastelevat digitaalista jalanjälkeä sekä luotettavan ja epäluotettavan tiedon tunnistamista. Kysymyksissä käsitellään digialustojen keräämää tietoa, yksityisasetuksia, tietojen leviämistä netissä, medialukutaitoa sekä luotettavien lähteiden tunnistamista.

Kuvittele seuraava tilanne: Joku jakaa viestiryhmään muokatun kuvan luokkakaverista, joka ei ole mukana ryhmässä. Muut naureskelevat kuvalle. Mitä sinä tekisit?

- ☐ Nauran mukana kuvalle.
- ☐ Kerron opettajalle tai muulle aikuiselle.
- ☐ Pyydän toisia lopettamaan nauramisen.
- ☐ En tee mitään. En halua nauraa toisen selän takana.

Vastaa

Kuvassa näkyy esimerkki Huippula-kyselyn kysymyksestä vastuullisesta vuorovaikutuksesta käsittelevästä teemasta.

Yleiskoonti analyysiperiodilta

Valtakunnalliseen Huippula-kyselyyn vastasi 10 312 viidesluokkalaista ajanjaksolla 17.1.2023–31.10.2024. Tässä selvityksessä tarkastellaan tuloksia kokonaisuudessaan sekä taustamuuttujien mahdollisia vaikutuksia niihin. **Tuloksiin vaikuttavina taustamuuttujina tarkastellaan kieltä, sukupuolta, yksinäisyyden kokemusta sekä tietojen jakamista sosiaalisessa mediassa.** Vastaukset jakautuivat kielen mukaan siten, että suomeksi vastanneita oppilaita oli 8624 ja ruotsiksi vastanneita 1688 (kaavio 1).

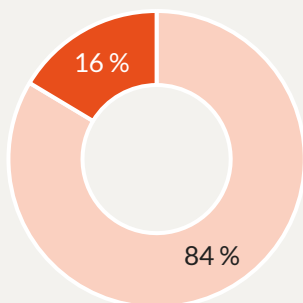
Kyselyyn vastanneista 3789 oli tyttöjä ja 3734 poikia. Muuksi kuin tytöksi tai pojaksi identifioituja vastaajia oli 125. Lisäksi 333 ei halunnut kertoa sukupuoltaan, ja 2331 oppilasta jätti kohdan tyhjäksi (kaavio 2). Vertailusta rajattiin pois vastaajat, jotka eivät vastanneet tai eivät halunneet ottaa kantaa kysymykseen.

Oppilaiden yksinäisyyden kokemukset jakautuivat seuraavasti: 6496 oppilasta koki yksinäisyyttä tosi harvoin tai ei koskaan, 2578 oppilasta koki yksinäisyyttä silloin tällöin, 681 oppilasta ei halunnut kertoa yksinäisyyden kokemuksistaan, 471 oppilasta koki yksinäisyyttä aika usein ja 86 oppilasta jätti kohdan tyhjäksi (kaavio 3).

Lisäksi kyselyssä selvitettiin, jakavatko oppilaat tietoja, kuvia tai videoita itsestään julkisesti sosiaalisessa mediassa. Tulokset osoittivat, että 2566 oppilasta jakaa tietojään julkisesti, kun taas 5097 oppilasta ei jaa mitään. Lisäksi 324 oppilasta ei käytä sosiaalista mediaa ollenkaan, ja 2325 oppilasta jätti kohdan tyhjäksi (kaavio 4).

Valtakunnalliseen kyselyyn osallistui oppilaita eri puolilta Suomea. Kaaviossa 5 nähdään, että vastaukset painottuivat Etelä-Suomeen (38 %), mutta vastaajia oli kattavasti myös muilta alueilta: Länsi- ja Sisä-Suomesta (29 %), Itä-Suomesta (11 %) sekä Lounais-Suomesta (11 %). Lisäksi kyselyyn vastasi oppilaita Pohjois-Suomesta (8 %), Ahvenanmaalta (2 %) ja Lapista (1 %).

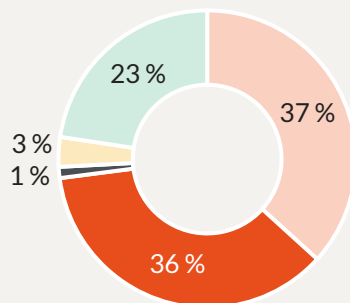
Kielijakauma

■ Suomenkieliset vastaajat
■ Ruotsinkieliset vastaajat

Kaavio 1: Kyselyyn vastanneiden oppilaiden jakauma kielen mukaan (N = 10 312).

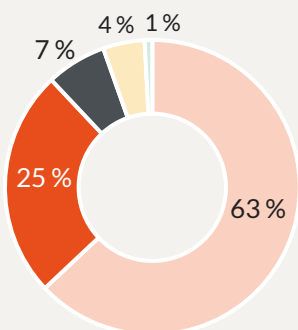
Sukupuolijakauma

■ Tyttö ■ Poika ■ Muu
■ En halua sanoa ■ Tyhjä

Kaavio 2: Kyselyyn vastanneiden oppilaiden jakauma sukupuolen mukaan (N = 10 312).

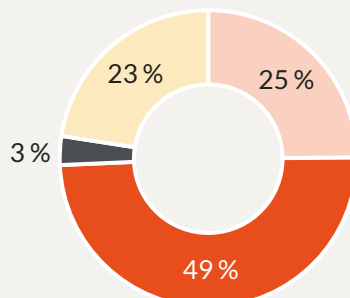
Yksinäisyyden kokemus

■ Tosi harvoin tai ei koskaan
■ Silloin tällöin ■ En halua sanoa
■ Aika usein ■ Tyhjä

Kaavio 3: Kyselyyn vastanneiden oppilaiden jakauma yksinäisyyden kokemuksen mukaan (N = 10 312).

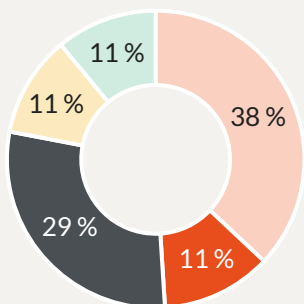
Tiedon jakaminen julkisesti sosiaalisessa mediassa

■ Kyllä ■ Ei
■ En käytä somea ollenkaan
■ Tyhjä

Kaavio 4: Kyselyyn vastanneiden oppilaiden jakauma tietojen jakamisen mukaan (N = 10 312).

Alueellinen jakauma

■ Etelä-Suomi ■ Itä-Suomi
■ Länsi- ja Sisä-Suomi ■ Lounais-Suomi
■ Muut

Kaavio 5: Kyselyyn vastanneiden oppilaiden jakauma alueen mukaan (N = 10 312)

Huippula-kyselyn tulokset

HUIPPULA-KYSELYN TULOKSET OSA-ALUEITTAIN

Jokainen Huippula-kyselyn 21-kysymyksestä on pisteytetty, lukuun ottamatta taustatietoja. Pisteet ovat, kysymyksestä riippuen, asteikolla 0–5. Pisteytyksen tulos on rakennettu sen pohjalta, miten hyvin oppilaan vastaus osoittaa ymmärrystä sekä kykyä teemaan liittyviin digiaiheisiin kysymyksiin.

Esimerkkinä kysymysten pisteytyksen toimintalogiikasta Huippula-kyselyn kysymys 5: “Kuvittele seuraava tilanne: Olet nähnyt netissä eilen jotain ikävää. Asia painaa mieltäsi vielä tänäänkin. Mitä tekisit?”. Kysymyksessä halutaan selvittää lapsella olevia resursseja ratkoa tilanne, jossa hän kokee emotionaalista kuormitusta ruutujen äärellä. Toimintavaihtoehtojen pisteytys on toteutettu järjestöimme suositusten mukaisesti. Vastausvaihtoehdot on pisteytetty seuraavasti:

1. ”Yritän vain unohtaa asian” = 0 pistettä
2. ”Teen jotain kivaa, mikä vie ajatukset muualle” = 1 piste
3. ”Juttelen asiasta kaverin tai sisarusten kanssa” = 2 pistettä
4. ”Kerron asiasta jollekin aikuiselle” = 3 pistettä.

Tarkastelemme tässä osiossa kyselyn tuloksia kappaleiden, teemojen sekä yksittäisten kysymysten tasolla. Pisteet on laskettu siten, että ensin on laskettu oppilaiden kyselystä saadut yhteispisteet. Tämän jälkeen olemme laskeneet kaikkien kappaleiden, teemojen ja kysymysten pisteiden keskiarvon. Näin pystymme vertailemaan tuloksia keskenään. Yksittäisiä vastaajia ei pisteytyksestä voida kuitenkaan tunnistaa.

Prosenttiluku koostuu kaikkien kyselyn tehneiden oppilaiden saatujen pisteiden keskiarvosta. Kaaviosta 6 nähdään kokonaispisteiden keskiarvo suhteutettuna maksimipisteisiin kaikkien vastaajien kesken (esimerkiksi 59 / 100 %).

	Tulosten osuus maksimista (100 %)
Kappale 1: Tasapainoinen digiarki	59/100 %
Teema: Arjen peruspalikat	58/100 %
Teema: Emotionaalinen kuormitus	61/100 %
Kappale 2: Osallisuus ja vuorovaikutus	58/100 %
Teema: Osallisuus ja sosiaaliset suhteet	46/100 %
Teema: Vastuullinen vuorovaikutus	79/100 %
Kappale 3: Turvallisuus ja turvataidot	52/100 %
Teema: Tietoturva	48/100 %
Teema: Turvallisuutta vaarantavat tilanteet	55/100 %
Kappale 4: Kriittinen medialukutaito	55/100 %
Teema: Digitaalinen jalanjälki	57/100 %
Teema: Luotettava ja epäluotettava tieto	53/100 %

Taulukko 1: Kokonaispisteiden keskiarvo suhteutettuna maksimipisteisiin (100 %) (N= 10 312)

Jatkossa lukemisen sujuvuuden parantamiseksi esitämme vain oppilaiden saamien pisteiden keskiarvon. Lisäksi esittelemme poimintoja yksittäisistä kysymyksistä ja niihin liittyvistä taustamuuttujista.

OSA-ALUEET JA KYSYMYKSET, JOISSA OPPILAAT MENESTYIVÄT PARHAITEN

Oppilaat saavuttivat parhaat tulokset kappaleissa, jotka käsittelivät tasapainoista digiarkea (59 %) sekä osallisuutta ja vuorovaikutusta (58 %). Osallisuutta ja vuorovaikutusta käsittelevässä kappaleissa havaittiin kuitenkin selkeä ero näiden kahden teeman välillä. Oppilaat suoriutuivat erityisen hyvin kysymyksissä, jotka liittyivät vastuulliseen vuorovaikutukseen.

Esimerkiksi kysymyksessä, jossa käsiteltiin toisten kuvien jakamista sosiaalisessa mediassa, oppilaiden vastausten keskiarvo oli 89 %, kun kysyttiin, onko väite totta vai tarua:

*“Jos kaverini sanoo tykkäävänsä hänestä otetusta kuvasta tai videoista, voin jakaa sen muille ilman hänen lupaansa.”**

Toisessa sosiaalista vuorovaikutusta käsittelevässä kysymyksessä vastausten keskiarvo oli 88 %:

*“Kuvittele seuraava tilanne: Joku kertoo somessa, ettei tykkää yhtään eräästä pelistä. Peli on sinun lempipelisi. Hän saa paljon tykkäyksiä. Sinua harmittaa ja haluat kommentoida. Minkälaisen kommentin kirjoitat?”**

Myös tasapainoista digiarkea käsittelevässä kappaleissa tulokset vaihtelivat eri kysymysten välillä. **Oppilaat menestyivät erityisesti kysymyksissä, jotka koskivat ruutuajan hallintaa ja ryhmäpaineen käsittelyä.** Esimerkiksi kysymyksessä, jossa vanhempi pyytää lasta lopettamaan pelaamisen tai viestittelyn ja tulemaan syömään, vastausten keskiarvo oli 74 %.

Ja tässä kysymyksessä keskiarvo oli 76 %:

*“Kuvittele seuraava tilanne: Kaverisi haluavat tehdä yhdessä haasteen, joka kiertää somessa. Se tuntuu sinusta liian jännittävältä. Mitä tekisit?”**

OSA-ALUEET JA KYSYMYKSET, JOISSA OPPILAAT MENESTYIVÄT HEIKOIMMIN

Heikoimmat tulokset oppilaat saivat kappaleessa, joka käsitteli turvallisuutta ja turvataitoja. Tässä kappaleessa vastausten keskiarvo oli 52 %. Kysymyksessä, jossa tuli valita turvallisin salaisana eri vaihtoehtoista, keskiarvo oli vain 42 %.

Kuvitteellisessa tilanteessa, jossa tuntematon henkilö pyytää vähäpukeista kuvaa, vastausten keskiarvo oli 50 %:

*“Kuvittele seuraava tilanne: Joku pyytää sinulta somessa kuvaa itsestäsi vähissä vaatteissa. Et ole koskaan tavannut häntä kasvokkain. Mitä tekisit?”**

Myös osallisuutta ja sosiaalisia suhteita käsittelevässä teemassa tulokset jäivät mataliksi. Kysymyksessä, jossa oppilaiden tuli kuvata, mitä he olivat tehneet sosiaalisessa mediassa tai digitaalisissa peleissä viimeisen kuukauden aikana, keskiarvo oli vain 37 %.

* Kysymys poimittu Huippula-kyselystä

Toinen haastava osa-alue oli itsesäätely digitaalisesti häiritsevässä ympäristössä. Kysymyksessä, jossa oppilaan tuli toimia tilanteessa, jossa läksyjen teon aikana saapuu viestejä kavereilta, vastausten keskiarvo oli 36 %:

*“Kuvittele seuraava tilanne: Olet tekemässä läksyjä. Puhelimeesi alkaa tulla kavereiltasi viestejä, jotka eivät liity läksyihin. Mitä tekisit?”**

Lisäksi kysymyksessä, jossa oppilaan tuli pohtia, miten toimia nähtyään jotain epämiellyttävää tai huolestuttavaa netissä, keskiarvo oli 45 %:

*“Kuvittele seuraava tilanne: Olet nähnyt netissä eilen jotain ikävää. Asia painaa mieltäsi vielä tänäänkin. Mitä tekisit?”**

TAUSTAMUUTTUIJEN VAIKUTUS PISTEISIIN

Kappaleessa tarkastellaan eri taustamuuttujien mahdollisia vaikutuksia oppilaiden saamiin pisteisiin. Tuloksiin vaikuttavina taustamuuttujina tarkastellaan kieltä, sukupuolta, yksinäisyyden kokemusta sekä tietojen jakamista sosiaalisessa mediassa.

SUKUPUOLTEN VÄLISET EROT

Sukupuoli näyttäytyi tuloksiin vaikuttavana tekijänä. Erot sukupuolten välillä olivat pääosin melko pieniä, mutta huomionarvoista on, että vertailussa tytöt suoriutuivat johdonmukaisesti parhaiten ja ei-binääriset heikoimmin kyselyssä.

Suurimpia eroja havaittiin kappaleissa, jotka käsittelevät tasapainoista digiarkea, emotionaalista kuormitusta ja vastuullista vuorovaikutusta. Sosiaalisessa mediassa kiertäviä haasteita käsittelevässä kysymyksessä tyttöjen keskiarvo oli 81 %, kun taas ei-binääristen vastaajien keskiarvo oli 63 %. Kysymyksessä, jossa oppilailta tiedusteltiin, mitä he tekisivät nähdessään netissä jotakin ikävää ja mieltä painavaa, tyttöjen tulos oli 52 % ja ei-binääristen 33 %.

Ei-binääriset vastaajat saivat parhaat pisteet muihin vastaajiin verrattuna teemassa osallisuus ja sosiaaliset suhteet (49 %). Tyttöjen keskiarvo oli 44 % ja poikien 45 %. Tässä osiossa tarkasteltiin muun muassa kaverisuhteita netissä, digilaitteiden käytön monipuolisuutta, toisen yksityisyyden kunnioittamista, ryhmäpainetta sosiaalisen median ryhmässä sekä muiden mielipiteiden kunnioittamista.

SUOMEN- JA RUOTSINKIELISTEN OPPILAIEN EROT

Myös kieliryhmien välillä näkyi eroja pisteiden keskiarvoissa. **Suomenkieliset oppilaat saivat korkeammat pisteet kaikissa kappaleissa ja tehtävissä kahta tehtävää lukuun ottamatta.** Suurin ero ilmeni kriittistä medialukutaitoa käsittelevässä kappaleessa, jossa suomenkielisten oppilaiden keskiarvo oli 57 % ja ruotsinkielisten vastaajien keskiarvo 48 %.

Erityisen suuri ero oli kyseisen kappaleen digitaalista jalanjälkeä käsittelevässä osiossa. Siinä kysyttiin sovellusten yksityisyysasetuksista, ja ruotsinkielisten vastaajien keskiarvo oli 32 %, kun taas suomenkielisten oppilaiden keskiarvo samasta kysymyksestä oli 51 %:

*Osaatko muuttaa sovellusten yksityisyysasetuksia? Esimerkiksi sovelluksen pääsyä puhelimesi kameraan tai paikkatietoihin? **

YKSIÄISYYDEN KOKEMUS TAUSTAMUUTTUNA

Vastaaajien kokemus yksinäisyys näytti vaikuttavan heidän saamiinsa pisteisiin. Suurimmat erot ilmenivät kappaleessa, jossa käsiteltiin tasapainoista digiarkea. Vastajat, jotka eivät kokeneet yksinäisyyttä lainkaan tai vain hyvin harvoin, saivat keskimäärin 62 % kokonaispistemäärästä. Sen sijaan oppilaat, jotka kokivat yksinäisyyttä melko usein, saivat selvästi matalamman keskiarvon 52 %.

Kyseisessä kappaleessa oppilaat pohtivat digitaalisten laitteiden vaikutusta arkeen sekä digitaalisen maailman mahdollisesti aiheuttamaa emotionaalista kuormitusta. **Erityisesti emotionaalista kuormitusta käsittelevässä osiossa yksinäisyyden kokemuksella näytti olevan vaikutusta vastaajien saamiin pisteisiin.**

Osion kysymyksissä, joissa pohdittiin sosiaalisessa mediassa kiertäviä haasteita, sosiaalisen median luomia paineita sekä toimintatapoja ikävien tilanteiden varalta netissä, paljon yksinäisyyttä kokevien oppilaiden keskiarvo oli selvästi alhaisempi kuin harvoin yksinäisyyttä kokevien. Sosiaalisessa mediassa kiertäviä haasteita käsittelevässä kysymyksessä paljon yksinäisyyttä kokeneiden vastaajien pisteiden keskiarvo oli 65 %, kun taas harvoin yksinäisyyttä kokeneiden vastaajien keskiarvo oli 80 %. Vertailusta rajattiin pois oppilaat, jotka eivät halunneet ottaa kantaa kysymykseen.

OMIEN TIETOJEN JAKAMINEN SOSIAALISESSA MEDIASSA TAUSTAMUUTTUNA

Kun oppilaiden tuloksia tarkastellaan heidän sosiaalisen median käyttönsä perusteella, oppilasryhmien välillä ilmenee eroja. **Ne oppilaat, jotka jakavat julkisesti tietoa, kuvia tai videoita itsestään sosiaalisessa mediassa, saavuttivat parhaat tulokset osallisuutta ja vuorovaikutusta sekä kriittistä medialukutaitoa käsittelevissä kappaleissa. Tämä oppilasryhmä pitää yhteyttä kavereihinsa, leikkii ja pelaa heidän kanssaan verkossa useammin kuin muut oppilaat.** Osa heistä on myös saanut uusia kavereita sosiaalisen median kautta. **Toisaalta he menestyivät heikoimmin tasapainoista digitaalista arkea käsittelevässä kappaleessa.** Tämä näkyy esimerkiksi seuraavassa kysymyksessä, jossa kyseisen ryhmän keskiarvo oli 31 %, kun taas sosiaalista mediaa käyttämättömien oppilaiden keskiarvo oli 47 %:

*“Kuvittele tilanne: Teet läksyjä. Samaan aikaan saat viestejä kavereiltasi. Viestit eivät liity läksyihin. Mitä teet?”**

Tämän ryhmän oppilaat olivat myös muita useammin samaa mieltä väitteestä, jonka mukaan on hyvä rauhoittua ruudun äärellä juuri ennen nukkumaanmenoa.

Oppilailla, jotka käyttävät sosiaalista mediaa mutta eivät jaa itsestään tietoa julkisesti, digitaalinen arki vaikutti tasapainoisemmalta verrattuna niihin, jotka jakavat sisältöä julkisesti. Heillä oli paremmat valmiudet säädellä ruutuaikaansa ja käsitellä emotionaalisesti kuormittavia tilanteita kuvitteellisissa tapauksissa, kuten ryhmäpaineessa tai epämiellyttävien verkkokokemusten yhteydessä.

Oppilaat, jotka eivät käytä sosiaalista mediaa lainkaan, menestyivät parhaiten tasapainoista digitaalista arkea käsittelevässä kappaleessa. Sen sijaan heidän tuloksensa olivat heikoimmat muissa kappaleissa. Esimerkiksi seuraavassa kysymyksessä sosiaalista mediaa julkisesti käyttävien oppilaiden keskiarvo oli 52 %, kun taas sosiaalista mediaa käyttämättömien oppilaiden keskiarvo oli 31 %:

*“Osaatko muuttaa sovellusten yksityisyysasetuksia? Esimerkiksi rajoittaa sovelluksen pääsyä puhelimesi kameraan ja sijaintitietoihin?”**

Pohdinta ja suositukset

Tämän selvitys kartoitti viidesluokkalaisten oppilaiden osaamista digitaalisen hyvinvoinnin ja turvallisuuden teemoista Huippula-kyselyn tulosten perusteella sekä tarkasteli eri taustatekijöiden mahdollisia vaikutuksia oppilaiden osaamiseen. Oppilaat suoriutuivat parhaiten tasapainoista digiarkea sekä osallisuutta ja vuorovaikutusta käsittelevistä kappaleista, erityisesti vastuullista vuorovaikutusta käsittelevistä kysymyksistä. Sen sijaan turvallisuutta ja turvataitoja käsittelevässä kappaleessa keskiarvo oli alhaisempi. Alhaisimmat pisteet liittyivät kysymyksiin, jotka kartoittivat oppilaiden toimintaa sosiaalisessa mediassa tai digipelien parissa sekä oppilaan kykyä hallita keskittymistä ja digihäiriöitä koulutehtävien aikana.

Taustatekijöiden vaikutus tuloksiin

Kyselyn tulosten perusteella ruotsinkielisten viidesluokkalaisten digiosaaminen on heikompaa kuin suomenkielisten oppilaiden. Suomenkieliset oppilaat saivat korkeammat pisteet kaikissa tehtävissä, kahta tehtävää lukuun ottamatta. Ero oli suurin kappaleessa kriittinen medialukutaito. Ero suomenkielisten ja ruotsinkielisten viidesluokkalaisten digiosaamisessa, erityisesti kriittisen medialukutaidon osalta, voi liittyä useisiin tekijöihin. Yksi mahdollinen tekijä on oppimateriaalien saatavuuden ero. Ruotsinkielistä mediakasvatusmateriaalia löytyy runsaasti, mutta suuri osa siitä on Ruotsissa tuotettua. Ruotsinkielisillä oppilailla ei välttämättä yhtä laajaa pääsyä lokalisoituun ja päivitettyyn materiaaliin kuin suomenkielisillä oppilailla. Suomenkieliset lapset kohtaavat myös todennäköisemmin verkkosisältöä omalla kielellään, mikä helpottaa tiedon arviointia ja ymmärtämistä, kun taas ruotsinkieliset oppilaat saattavat joutua käsittelemään enemmän vieraskielistä sisältöä.

Myös yleinen lukutaito saattaa vaikuttaa digitaaliseen lukutaitoon. Jyväskylän yliopiston tutkimusraportti (Nissinen ym. 2023) osoittaa, että neljäsluokkalaisten lukutaidon keskiarvo on laskussa, ja heikosti lukevien osuus kasvussa. Sekä suomenkieliset, että ruotsinkieliset neljäsluokkalaisten lukevat pääosin hyvin ja kieliryhmien lukutaidossa ei ole merkittäviä eroja. Ruotsinkielisten oppilaiden kesken oppilaan lukutaitoon vaikuttavat asuinalue ja perheen sosioekonominen asema. Pääkaupunkiseudulla joka viides oppilas lukee erinomaisesti, kun taas Pohjanmaalla vain alle kymmenesosa. Pääkaupunkiseudulla alle kymmenen prosenttia oppilaista sijoittui heikolle tai erittäin heikolle lukutaitotasolle, mutta Pohjanmaalla lähes joka neljäs oppilas sijoittuu näihin kategorioihin. (Nissinen ym. 2023)

Sukupuoli nousi esiin yhtenä tuloksiin vaikuttavista tekijöistä. Selvityksen tulokset osoittivat, että tytöt suoriutuivat johdonmukaisesti parhaiten lähes kaikissa teemoissa, mikä on linjassa kansainvälisen tutkimuksen kanssa (Fagerlund ym. 2023), jossa tytöt pärjäsivät poikia paremmin monilukutaidossa. **Tyttöjen vahvemmat tulokset voivat osaltaan johtua vahvemmasta tunnekasvatuksen tuesta, mikä voi parantaa heidän kykyään käsitellä esimerkiksi emotionaalista kuormitusta ja vastuullista vuorovaikutusta.**

Toisaalta vuonna 2022 julkaistu Pelastakaa lasten *Kuka haavoittuu verkossa?* -selvityksen tulokset osoittivat, että tytöt kokevat enemmän haittoja ja ikäviä tilanteita digiympäristöissä kuin pojat. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö pojat kokisi digiympäristöissä oikeuksiaan loukkaavia tilanteita. Esimerkiksi erityisesti nuoret pojat joutuivat sextortion-ilmion uhreiksi, jossa uhreilta kiristetään rahaa alastonkuvilla.

Euroopan tasa-arvoinstituutin (EIGE, 2019) tutkimukseen osallistuneiden nuorten mukaan aggressiivinen käytös verkossa on odotettua ja normalisoitunutta. Tämän seurauksena nuoret ovat kehittäneet ennakoivia toimintatapoja ja selviytymisstrategioita digitaalista käyttäytymistään varten. **Tutkimuksen mukaan erityisesti tytöt ja nuoret naiset rajoittavat merkittävästi sitä, mitä he ilmaisevat verkossa,** koska pelkäävät joutuvansa häirinnän, juorujen tai vihamielisten kommenttien kohteeksi. **Pojilla puolestaan on taipumus vähätellä tai sivuuttaa kokemansa häirintä. Jotkut pojat saattavat myös yliarvioida kykynsä selviytyä verkossa ilmenevistä ongelmista ja ovat vähemmän valmiita hakemaan tai vastaanottamaan apua.** Tämä ilmiö liittyy kulttuurisiin sukupuolinormeihin ja stereotyyppisiin odotuksiin, jotka korostavat poikien 'miehekkään' itsenäistä ja vahvaa käyttäytymistä. Tällaiset odotukset voivat haitata heidän digiosaamisensa kehitystä ja kykyään käsitellä verkossa esiintyviä riskejä. (EIGE, 2019). **Digiosaamisen kehittämisessä onkin tärkeää panostaa teknisten ja vuorovaikutustaitojen lisäksi turvallisuuteen, sekä huolehtia siitä, että jokainen lapsi ja nuori saa tarvitsemansa tuen ja turvan, sukupuolesta riippumatta.**

Ei-binääristen vastaajien alhaisemmat pisteet useilla osa-alueilla voivat viitata heidän kohtaamiinsa lisähaasteisiin digitaalisessa ympäristössä. Pelastakaa Lasten raportti *'Kuka haavoittuu verkossa'* (2021) osoittaa, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat lapset kohtaavat muita useammin verkkokiusaamista, väkivaltaista sisältöä ja groomingia. Tämä havainto tukee myös kansainvälisiä tutkimuksia, kuten Jonssonin ja Svedinin (2017) raporttia, jossa todetaan, että sukupuolivähemmistöihin kuuluvat lapset ovat erityisessä riskissä kohdata groomingia ja muita haitallisia ilmiöitä. Nämä kokemukset voivat vaikuttaa heidän yleiseen turvallisuudentunteeseensa sekä kykyynsä kehittää digitaalisia taitojaan. Lisäksi on huomattava, että tutkimuksia, jotka keskittyvät LGBTQIA+ -nuoriin, on edelleen selvästi liian vähän, mikä vaikeuttaa heidän tarpeidensa ja haasteidensa kattavaa ymmärtämistä (Schittenhelm ym., 2024).

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien erityistarpeiden ymmärtäminen ja huomioiminen on tärkeää, jotta voidaan edistää kaikkien lasten ja nuorten digiosaamista sekä taata heille yhdenvertaiset mahdollisuudet toimia digitaalisessa ympäristössä. On samalla huomioitava, että ei-binäärisiä vastaajia oli tässä aineistossa huomattavan vähän. Tästä huolimatta havainnot ovat samansuuntaisia muun kirjallisuuden kanssa.

Vastaajien kokemus yksinäisyys näytti vaikuttavan heidän suoriutumiseensa digihyvinvointia käsittelevissä tehtävissä. Erityisesti tasapainoista digiarkea ja emotionaalista kuormitusta käsittelevissä osioissa paljon yksinäisyyttä kokevien oppilaiden pisteet jäivät selvästi alhaisemmiksi kuin niiden, jotka kokivat yksinäisyyttä harvoin tai ei lainkaan.

Tulokset viittaavat siihen, että yksinäisyys voi heikentää oppilaiden valmiuksia käsitellä digiarjen haasteita. Yksinäisyyttä kokevilla lapsilla saattaa olla vähemmän mahdollisuuksia oppia digitaalisessa ympäristössä tarvittavia taitoja sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta. **Yksinäisyyden kokemus voi rajoittaa lapsen osallistumista digitaalisiin ryhmiin, peleihin tai keskusteluihin, joissa digitaaliset taidot kehittyisivät luonnollisesti.**

Kyselyn tulokset ovat linjassa vuonna 2022 julkaistun tutkimuksen kanssa (Dong Woo Ko ym., 2022), jossa tutkittiin yksinäisyyden vaikutuksia digitaaliseen lukutaitoon. Tutkimus osoitti, että yksinäisyys vahvistaa lukkitunutta ajattelutapaa (fixed mindset), jossa yksilö uskoo, ettei omaa oppimiskykyään voi kehittää. Tämä vähentää motivaatiota omaksua uusia taitoja ja heikentää seurauksena digitaalista lukutaitoa. Yksinäiseksi itsensä kokevat oppilaat keskittyvät enemmän nykytilan säilyttämiseen kuin uusien asioiden oppimiseen, mikä edelleen vahvistaa muuttumattomuuden asennetta (Dong Woo Ko ym., 2022).

Koska yksinäisyyden kokemus näyttää heikentävän oppilaiden digihyvinvointia ja digitaalista lukutaitoa, on tärkeää kehittää pedagogisia ratkaisuja, jotka tukevat sekä sosiaalista osallisuutta että oppimismotivaatiota. Opetuksessa tulisi huomioida, että osa oppilaista voi jäädä digitaalisten yhteisöjen ulkopuolelle, mikä voi heikentää heidän hyvinvointiaan ja taitojensa kehittymistä.

Samaan aikaan kun sosiaalisessa mediassa aktiivisesti toimivat oppilaat menestyivät hyvin osallisuutta ja medialukutaitoa mittaavissa kappaleissa, he saivat heikoimmat tulokset tasapainoisesta digitaalista arkea käsittelevässä kappaleessa. Heidän pisteensä olivat muita oppilaita matalammat erityisesti kysymyksissä, jotka koskivat ruutuajan säätelyä ja emotionaalisesti kuormittavien tilanteiden käsittelyä kuvitteellisissa tilanteissa, kuten ryhmäpaineessa tai epämiellyttävissä verkkokokemuksissa.

Esimerkiksi kysymyksessä, jossa oppilaan tuli pohtia, miten toimisi nähdessään jotain epämiellyttävää verkossa, tämän ryhmän keskiarvo jäi alhaiseksi. **Sosiaalisessa mediassa itsestään tietoa jakavat oppilaat altistuvat todennäköisesti useammin epämiellyttävälle sisällölle kuin ne, jotka eivät**

käytä näitä alustoja lainkaan. He voivat myös kohdata negatiivisia kommentteja useammin sekä muiden julkaisuissa että omissa kommenttikentissään.

Oppilaat, jotka eivät käytä sosiaalista mediaa lainkaan, menestyivät heikommin osallisuutta ja sosiaalisia suhteita, turvallisuutta ja yksityisyyttä sekä kriittistä medialukutaitoa käsittelevissä kappaleissa. Heikommat tulokset voivat osittain selittyä kysymysten sisällöllä. Sosiaalisen median ilmiöihin, kuten haasteisiin, liittyviin kysymyksiin voi olla vaikea vastata, jos ei käytä näitä alustoja lainkaan.

Tämä oppilasryhmä saavutti kuitenkin parhaat tulokset tasapainoista digitaalista arkea käsittelevässä kappaleessa verrattuna muihin ryhmiin. Tulokset viittaavat siihen, että sosiaalisen median ulkopuolella pysyminen voi helpottaa tasapainoisen digitaalisen arjen saavuttamista. Samalla tärkeiden digitaalisten taitojen harjoittelu voi jäädä vähäisemmäksi.

Suosituksset opetuksen parissa toimiville

PELASTAKAA LASTEN SUOSITUKSET KUNTIIN

YK:n lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa lasten kanssa ja lasten hyväksi työskenteleviä noudattamaan koulujen kaikessa toiminnassa sopimuksen yleisperiaatteita. Niitä ovat yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys; lapsen edun ensisijaisuus; lapsen oikeus suojeluun, huolenpitoon ja kehittymiseen; sekä lapsen oikeus ilmaista näkemyksensä ja tulla kuulluksi ja lapsen näkemysten kunnioittaminen.

Sopimuksen mukaan jokaisella lapsella on oikeus hyvään elämään sekä yksilölliseen, ruumiilliseen, henkiseen, hengelliseen, moraaliseen ja sosiaaliseen kehittymiseen kaikissa lapsen elinympäristöissä.

Yhdenvertaisuuslain (6 §) mukaan koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen on arvioitava, "miten sen toiminta vaikuttaa eri väestöryhmiin ja miten yhdenvertaisuus muutoin toteutuu sen toiminnassa, ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Edistämistoimenpiteiden on oltava oppilaitoksen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia. (20.12.2022/1192)

Koulutuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että oppilaitoksella on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen on varattava oppilaille ja heidän huoltajilleen sekä opiskelijoille tai heidän edustajilleen mahdollisuus tulla kuulluiksi edistämistoimenpiteistä."

Tasa-arvolaki velvoittaa kaikkia oppilaitoksia huolehtimaan siitä, että ihmisillä on sukupuoleen katsomatta samat mahdollisuudet koulutukseen. Koulutuksellisen tasa-arvon toteuttaminen inklusiivisten periaatteiden mukaisesti on kirjattu myös yhdeksi kasvatuksen tavoitteista. Inklusiivisuudella viitataan kaikkien lasten yhtäläisiin oikeuksiin, tasa-arvoisuuteen, yhdenvertaisuuteen, syrjimättömyyteen, moninaisuuden arvostamiseen sekä sosiaaliseen osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen. (OPH, 2022.)

KOULUISSA TULEE OPETUSSUUNNITELMAN MUKAISESTI

- huolehtia oppilaiden digiturvallisuuden ja turvataitojen sekä kriittisen medialukutaidon edistämisestä.
- olla käytössä toimivia ja yhtenäisiä työkaluja ja toimintamalleja kiusaamiseen ja häirintään puuttumiseksi.
- arvioida ja kehittää yhdessä lasten kanssa kiusaamiseen ja häirintään puuttumisen työkaluja, malleja ja lähestymistapoja.
- käsitellä lasten kanssa uhkaavia tilanteita netissä ja miten näissä tilanteissa on parhaita toimia turvallisesti.
- ohjata oppilaita vastuulliseen ja turvalliseen viestintään, vuorovaikutukseen ja hyviin käytöstapoihin eri viestintävälineissä.
- opastaa lapsia siihen, miten huolehtia yksityisyydestä, kuvien ja videoiden jakamisesta sekä omien tietojen suojaamisesta.
- varmistaa, että oppilaat tuntevat tekijänoikeuksien peruseriaatteen.
- panostaa oppilaiden osallisuutta vahvistaviin yhteisöllisiin toimintamaleihin, joilla ehkäistään yksinäisyyttä.
- lisätä oppilaiden ymmärrystä tieto- ja viestintäteknologian käyttämisestä vuorovaikutuksessa koulun ulkopuolisten toimijoiden kanssa myös kansainvälisissä yhteyksissä.

KUNTIEN VIRANHALTIJOIDEN JA PÄÄTTÄJIEN TULEE YHTEISTYÖSSÄ

- huolehtia opetushenkilökunnan riittävästä koulutuksesta ja täydennyskoulutuksesta.
- varmistaa, että lasten kouluympäristössä on tarpeeksi turvallisia aikuisia esimerkiksi sijoittamalla kouluihin nuoriso- ja sosiaalihojaajia.
- laatia kunnan tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmat niin, että niissä otetaan huomioon myös lapset, ja niitä arvioidaan lasten kanssa.
- päivittää tunne- ja turvataitokoulutuksen materiaalit, ja varmistaa, että sisällöt ja aihekokonaisuudet on osaamistavoitteiltaan ikätasoisia, ja että tarjolla on myös riittävästi ruotsinkielisiä mediakasvatusmateriaaleja kaikille kouluasteille.
- tukea opettajia sukupuolisensitiivisessä opetuksessa ja poikien digiosaamisen vahvistamisessa, jotta jokainen lapsi saa tarvitsemansa tuen ja turvan, sukupuolen moninaisuudesta riippumatta.
- kiinnittää kohdennettuja toimia haavoittavimmassa asemassa olevien lasten ja lapsiryhmien kuten LGBTQIA+-lasten osallisuuden ja digihyvinvoinnin tukemiseen.
- varata yllä mainittuihin toimenpiteisiin riittävät resurssit, jotta kaikki oppilaat saavat tarvitsemansa tuen.

Ota käyttöön materiaalit mediakasvatuksen tueksi

Pelastakaa Lasten Huippula-palvelu tarjoaa opettajille ja vanhemmille laadukkaita ja käytännönläheisiä materiaaleja mediakasvatuksen tueksi suomeksi ja ruotsiksi.

Opettajat saavat käyttöönsä valmiita oppituntimateriaaleja, luotettavaa tietoa ja helppokäyttöisiä työkaluja. Vanhemmille on tarjolla tukimateriaaleja ja käytännönläheisiä työkaluja, joiden avulla he voivat tukea perheen turvallista ja hyvinvoivaa digiarkea.

Kaikki materiaalit ovat maksuttomia.

TUTUSTU MATERIAALEIHIN OSOITTEESSA:

huippula.fi

(Ruotsiksi toppen.fi)

Lähteet

- European Institute for Gender Equality (EIGE). (2019). Gender equality and youth: Opportunities and risks of digitalisation – Main report. https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/gender-equality-and-youth-opportunities-and-risks-digitalisation?language_content_entity=en
- Fagerlund, J., Leino, K., Niilo-Rämä, M., Puhakka, E. & Markkanen, I. (2024). Kohti digiosaamisen strategista kehittämistä: Kansainvälinen monilukutaidon ja ohjelmoinnillisen ajattelun tutkimus (ICILS 2023). Koulutuksen tutkimuslaitos, Tutkimuksia.40. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos. URN: URN:ISBN:978-952-86-0397-9 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-86-0397-9>
- Finlex. (2014). Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Ajantasainen lainsäädäntö. https://finlex.fi/fi/lainsaadanto/2014/1325#chp_2_sec_6_heading
- Jonsson L.S. & Svedin C.G. (2017). Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet. Fördjupningsrapport 2017. Linköpings Universitet. Stiftelsen Allmänna Barnhuset. <https://allmannabarnhuset.se/product/fordjupningsrapport-barn-utsatta-for-sexuella-overgrepp-pa-natet/>
- Ko, D. W., Lee, J.-Y., & Kim, H. (2022). Loneliness, implicit-self and digital literacy. *Frontiers in Psychology*, 13, 701856. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.701856>
- Nissinen, K., Sirén, M., Leino, K. (2023). Hur står det till med läsningen? : fjärdeklassares läsförmåga i svenskspråkiga skolor enligt PIRLS 2021-undersökningen. Koulutuksen tutkimuslaitos, Tutkimuksia.38. Jyväskylän yliopisto. URN: URN:ISBN:978-951-39-9805-9 <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9805-9>
- Opetushallitus (OPH). (2022). Yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon edistäminen kasvatuksessa ja koulutuksessa. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Yhdenvertaisuuden_ja_sukupuolten_tasa-arvon_edistaminen_kasvatuksessa_ja_koulutuksessa.pdf
- Pelastakaa Lapset (2021a). Kuka haavoittuu verkossa? Pelastakaa Lapset https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2023/09/kuka_haavoittuu_verkossa_2021.pdf
- Pelastakaa Lapset (2021b). Grooming lasten silmin. 11–17-vuotiaiden lasten ja nuorten kokemasta groomingista netissä. Pelastakaa Lapset https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2023/06/grooming_lasten_silmin_2021-2.pdf
- Pelastakaa Lapset (2022). Lapset laitteilla. Pelastakaa Lapset https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2023/09/lapset_laitteilla_2022.pdf
- Pelastakaa Lapset (2023). Pelastakaa Lapset <https://www.pelastakaalapset.fi/ajankohtaista/nuorilta-kiristetaan-rahaa-alastonkuvilla-sextortion-ilmio-nakyy-nyt-myos-suomessa/>
- Schittenhelm, C., Kops, M., Moosburner, M. et al. Cybergrooming Victimization Among Young People: A Systematic Review of Prevalence Rates, Risk Factors, and Outcomes. *Adolescent Res Rev* (2024). <https://doi.org/10.1007/s40894-024-00248-w>
- Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., and Hasebrink, U. (2020). EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries. *EU Kids Online*. <https://doi.org/10.21953/lse.47fdeqj01ofo>
- United Nations (2021). Committee on the Rights of the Child. General comment No. 25 (2021) on children's rights in relation to the digital environment. <https://www.right-to-education.org/resource/general-comment-no-25-2021-children-s-rights-relation-digital-environment>

LIITE 1: Huippula-kyselyn kysymykset

Huippula-kyselyn kysymykset

Kappale 1: Tasapainoinen digiarki

Teema 1: Arjen peruspalikat

1. Kuvittele seuraava tilanne: Viestittelet kavereille tai pelaat puhelimella, kun vanhempasi pyytävät sinua syömään. Et millään haluaisi vielä lopettaa. Mitä tekisit?

1. Vastaan "Joo", mutta jatkan puhelimella oloa.
2. Pyydän vähän lisääaikaa.
3. Menen syömään ja jatkan kesken jäänyttä juttua ruoan jälkeen.
4. Menen syömään ja selaan syödessäni puhelinta.

2. Puhelimen tai muun ruudun äärellä on hyvä rauhoittua juuri ennen nukkumaan menoa. Oletko samaa mieltä?

1. Kyllä. Pelaaminen, videoiden katselu, viestittely – ihan mitä vaan tekee mieli.
2. Hmm, riippuu siitä, mitä ruutujen äärellä tekee.
3. En. Ruudut pois hyvissä ajoin ennen nukkumaan menoa.

3. Kuvittele seuraava tilanne: Olet tekemässä läksyä. Puhelimeesi alkaa tulla kavereiltasi viestejä, jotka eivät liity läksyihin. Mitä tekisit?

1. Näen tai kuulen tulevat viestit, mutta luen ne vasta läksyjen jälkeen.
2. Viestittelen kavereiden kanssa samalla, kun teen läksyä.
3. Laitan puhelimen äänettömälle ja pois näkyviltä, jotta en näe ja kuule tulevia viestejä.
4. En mitään. Puhelimeni on äänettömällä ja pois näkyviltä läksyjen aikana.

Teema 2: Emotionaalinen kuormitus

4. Kuvittele seuraava tilanne: Kaverisi haluavat tehdä yhdessä haasteen, joka kiertää somessa. Se tuntuu sinusta liian jännittävältä. Mitä tekisit?

1. En vastaa kavereiden viesteihin.
2. Keksin jonkin syyn, miksi en voi itse osallistua.
3. Kerron kavereille, etten halua osallistua.
4. Osallistun silti. En halua jäädä ulkopuolelle.

5. Kuvittele seuraava tilanne: Olet nähnyt netissä eilen jotain ikävää. Asia painaa mieltäsi vielä tänäänkin. Mitä tekisit?

1. Yritän vain unohtaa asian.
2. Teen jotain kivaa, mikä vie ajatukset muualle.
3. Juttelen asiasta kaverin tai sisaruksen kanssa.
4. Kerron asiasta jollekin aikuiselle.

Kappale 2: Osallisuus ja vuorovaikutus

Teema 3: Osallisuus ja sosiaaliset suhteet

6. Vietätkö kavereiden kanssa aikaa puhelimella tai muilla laitteilla? Raahaa laatikkoon kaikki vaihtoehdot, jotka ovat sinulle totta.

1. Pidän yhteyttä, leikin tai pelaan kavereiden kanssa laitteilla.
2. En vietä aikaa kavereiden kanssa laitteilla.
3. Olen saanut somesta tai digipeleistä uusia kavereita.
4. Minulla ei ole aikaa kavereille, koska pelaan digipelejä tai olen somessa niin paljon.
5. En ole somessa enkä pelaa digipelejä.

7. Mitä sinusta on erityisen kivaa tehdä puhelimella, tabletilla tai tietokoneella? Raahaa laatikkoon kaikki tällaiset asiat.

1. Pelata digipelejä yksin.
2. Katsella kuvia tai videoita tai kuunnella musiikkia.
3. Pitää yhteyttä kavereihin tai pelata heidän kanssaan digipelejä.
4. Koodata tai tehdä itse musiikkia, videoita tai kuvituksia.
5. Jakaa omia kuvia, videoita, mielipiteitä tai tekstejä somessa.
6. En osaa sanoa.
7. Ei mitään, koska en vietä niillä aikaa.

8. Mitä olet tehnyt viimeisen kuukauden aikana somessa tai digipelien äärellä? Raahaa laatikkoon kaikki, mitä olet tehnyt.

1. Olen oppinut jotakin uutta.
2. Olen jutellut jonkun luotettavan kanssa asiasta, joka mietityttää minua.
3. Olen voinut kertoa tai jakaa toisille itselleni tärkeitä asioita.
4. Olen voinut olla täysin oma itseni toisten seurassa.
5. En ole tehnyt mitään näistä neljästä asiasta.

Teema 4: Vastuullinen vuorovaikutus

9. Onko väite totta vai tarua: jos kaverini sanoo tykkäävänsä hänestä otetusta kuvasta tai videoista, voin jakaa sen muille ilman hänen lupaansa.

1. Totta
2. Tarua
3. En osaa sanoa

10. Kuvittele seuraava tilanne: Joku jakaa viestiryhmään muokatun kuvan luokkakaverista, joka ei ole mukana ryhmässä. Muut naureskelevat kuvalle. Mitä sinä tekisit?

1. Kerron opettajalle tai muulle aikuiselle.
2. Pyydän toisia lopettamaan nauramisen.
3. En tee mitään. En halua nauraa toisen selän takana.

11. Kuvittele seuraava tilanne: Joku kertoo somessa, ettei tykkää yhtään erästä pelistä. Peli on sinun lempipelisi. Hän saa paljon tykkäyksiä. Sinua harmittaa ja haluat kommentoida. Minkälaisen kommentin kirjoitat?

1. Että toinen on ihan tyhmä, eikä tiedä mistään mitään!
2. Että toinen on väärässä ja oikeasti peli on tosi hyvä.
3. Että minun mielestäni peli on tosi hyvä ja sitä kannattaa kokeilla itse.

Kappale 3: Turvallisuus ja turvataidot

Teema 5: Tietoturva

12. Millainen on hyvä salasana ja miksi? Valitse mielestäsi oikea vastaus.

1. Oma nimi ja syntymävuosi, koska ne muistaa helposti.
2. Useasta sanasta koostuva lause, koska mitä pidempi, sen parempi.
3. k2j9*D6p – mitä enemmän erilaisia merkkejä, sitä vaikeampi salasanaa on keksiä.

13. Kuvittele, että olet saanut seuraavanlaisen viestin. Mistä asioista mielestäsi näkee, että viesti on huijausviesti? Voit valita yhden tai useamman kohdan.

Lähetäjä: InstaGram

Instagram-tilisi poistetaan, jos et aktivoi tiliäsi uudestaan! **Toimi heti:** kirjaudu palveluun ja seuraa ohjeita:

<http://jlg.uu.p/eK3tD>

Teema 6: Turvallisuutta vaarantavat tilanteet

14. Onko väite totta vai tarua: saat käyttää yli 16-vuotiaille tarkoitettuja nettisivuja tai sovelluksia, jos tiedät, etteivät niiden sisällöt ole sinulle haitallisia.

1. Totta
2. Tarua
3. En osaa sanoa

15. Kuvittele seuraava tilanne: Joku pyytää sinulta somessa kuvaa itsestäsi vähissä vaatteissa. Et ole koskaan tavannut häntä kasvokkain. Mitä tekisit? Raahaa laatikkoon kaikki ne toimet, mitä tekisit.

1. En tee mitään.
2. Blokkaan/Estän viestittelijän.
3. Lähetän kuvan itsestäni normaaleissa vaatteissa.
4. Kerron kaverille tai sisarukselle.
5. Kerron luotettavalle aikuiselle.
6. Otan viesteistä kuvat.

16. Mitä tietoja ei ole turvallista jakaa netissä julkisesti tai tuntemattomille? Raahaa tällaiset asiat laatikkoon.

1. Koulun nimi
2. Mitä on syönyt aamupalaksi
3. Syntymäpäivä
4. Kotiosoite
5. Mitä lääkkeitä syö
6. Lempiaiine koulussa

Kappale 4: Kriittinen medialukutaito

Teema 7: Digitaalinen jalanjälki

17. Kuvittele seuraava tilanne: Jutteleet kavereiden kanssa uudesta kivasta sarjasta. Seuraavana päivänä näet somessa mainoksen sarjasta. Onko totta vai tarua, että somepalvelu on siis salakuunnellut teitä puhelimesi kautta?

1. Totta
2. Tarua
3. En osaa sanoa

18. Osaatko muuttaa sovellusten yksityisyyasetuksia? Esimerkiksi sovelluksen pääsyä puhelimesi kameraan tai paikkatietoihin?

1. En tiedä, en ole kokeillut.
2. En. Olen kyllä yrittänyt.
3. Kyllä, olen kokeillut onnistuneesti.

19. Kuvittele seuraava tilanne: Joku on levittänyt somessa kaveristasi tietoja ilman lupaa. Mitä kaverin kannattaisi tehdä? Raahaa laatikkoon ne neuvot, jotka antaisit kaverillesi.

1. "Anna asian olla."
2. "Pyydä tiedon jakanutta poistamaan tieto."
3. "Levitä tiedon jakajasta jotakin tietoa somessa"
4. "Kerro asiasta aikuiselle."
5. "Ilmoita palvelun ylläpidolle."

Teema 8: Luotettava ja epäluotettava tieto

20. Kuvittele, että joku jakaa somessa seuraavanlaista tietoa. Mistä asioista sinun mielestäsi näkee, että tieto on luotettavaa? Voit valita yhden tai useamman kohdan.

Vaula vaikuttaja

Onko pinaatti sittenkään superruokaa?

❤️ 500 t Seuraajaa: 1 milj.

Pinaatin superkorkea rautapitoisuus ei olekaan totta.

Ravintotutkija professori Osaavainen vahvistaa väitteen.

Mun mielestä pinaattia kannattaa silti syödä! Ootteko samaa mieltä?

Lähteet:

<https://anselmi.asiantuntija/artikkeli>

<https://suomen.virallinen.ruokavirasto/tietoa>

21. Onko seuraava väite totta vai tarua: valheellinen tieto leviää somessa helpommin kuin totuudenmukainen ja luotettava tieto.

1. Totta
2. Tarua
3. En osaa sanoa

Verkossa varttumassa – Suomalaisten viidesluokkalaisten digiosaaminen, -turvallisuus ja -hyvinvointi Huippula-kyselyn valossa

TEKSTI: RONJA QUAGRAINE

RAPORTIN KUVAT: VILJA PURSIAINEN

TAITTO: ATTE NYKÄNEN / PELASTAKAA LAPSET

PELASTAKAA LAPSET 2025

Huippula on Pelastakaa Lasten ja yhteistyökumppaneiden tarjoama palvelu.

Pelastakaa Lapset on maailman johtava sitoutumaton lapsijärjestö ja lastensuojelun ammattilainen. Turvaamme jokaisen lapsen oikeuden elämään, suojeluun, oppimiseen ja osallisuuteen Suomessa ja maailmalla. Meillä on yli sadan vuoden kokemus lapsen oikeuksien edistämisestä. Tuomme lapset ja aikuiset yhteen rakentamaan pysyvästi parempaa tulevaisuutta. Koska lasten tulevaisuus alkaa nyt.

Haluamme varmistaa, että lapset ovat turvassa ja heidän oikeutensa toteutuvat myös digitaalisissa ympäristöissä. Siksi olemme lasten rinnalla digimaailmassa ja rakennamme turvallisempaa digimaailmaa yhdessä heidän kanssaan. Tässä työssä pääyhteistyökumppaneinamme toimivat Accenture, Gigantti, Microsoft ja Telia.

huippula.fi